

Prof. dr Slobodan D. Jovanović
Fakultet za pravne i poslovne studije
dr Lazar Vrkatić, Novi Sad
Univerzitet Union, Beograd
jovanovic072@sbb.rs
Katarina Brnjada, master
brnjada.katarina@gmail.com

UDK: 81'255.4:791.2
Originalni naučni rad
Primljen: 06. 08. 2016.
Odobren: 17. 09. 2016.

PREVODILAC I NJEGOVI ZADACI I POSTUPCI PRI PREVOĐENJU NASLOVA FILMOVA

SAŽETAK: Ovaj rad polazi od činjenice da se proces prevođenja naslova ne razlikuje mnogo od onoga što se čini pri prevođenju drugih jezičkih jedinica, makar kada je reč o mentalnim radnjama u mislima prevodioca. Ono što jeste drugačije vidi se u sâmom pristupu prevođenju, u kom je poseban naglasak na stilskim i pragmatičkim aspektima. Odabir ekvivalenta na sintaksičkom i semantičkom planu najčešće nije dovoljan da bi naslov proizveo efekat polazne formulacije. Prevođenje naslova ne dopušta linearan sled određenih radnji, već zadaje nepisana pravila koja su na prvi pogled haotična, ali je pravi zadatak da se upravo ta nesređenost uredi da bi rezultat prevođenja bio svrsishodan. Mnogo je činilaca koji se prepliću u neposrednom uticaju na prevod, a prevodilac mora da ih je svestan i da uloži napor da ih organizuje i uskladi. Iz borbe da se savladaju leksičke prepreke, iz nastojanja da se postigne očekivani dodatni efekat koji pojačava reklamu filmu, iz potrebe da prevod bude u skladu s periodom u kom se film pojavio, nastaju uspeli kreativni prevodni naslovi, naslovi kojima je potrebno izvesno doterivanje, ali i oni s primetnom greškom. Nažalost, ima i onih koji se mogu okarakterisati kao potpuni promašaji, a osnovna svrha ovog rada jeste da pokaže da ih je mnogo u najavama programa u medijima, u bioskopskim repertoarima, pa i u literaturi vezanoj za film.

KLJUČNE REČI: filmski naslov, prevodilac, prevod, greške u prevodu, potpuni promašaji.

Uvod

Prevođenje naslova filmova predstavlja veliki izazov za prevodioce jer su, zbog praktičnog značaja ishoda koji se očekuje, naročito naglašeni stilski i pragmatički aspekti. Opredeljenje za neki ekvivalent, koji je pogodan na sintaksičkom i semantičkom planu, najčešće nije dovoljno da bi naslov preneo poruku originala koju prevodilac kao znalac polaznog jezika inače oseća, ili bi bar morao da oseća. Posle početne borbe s leksičkim teškoćama koje nameću strukture polaznog i ciljnog jezika, prevodilac često ima i zadatak da svoje rešenje prilagodi naslovu nekog poznatog prethodnog ostvarenja kako bi publika bila privučena. U svemu treba voditi računa i o standardima i pomodnostima datog trenutka, što u potpunosti opravdava definiciju prevođenja koju nudi Bugarski (2009: 94): 'Prevođenje [...] nije samo jezička operacija nego je i kulturni čin. U načelu, između svih jezika sveta postoji prevodivost, ali ovaj princip podložan je raznim ograničenjima zbog razlika u kulturama i jezičkim sistemima.' Pri odlučivanju o konačnoj formulaciji prevođa naslova prevodilac, dakle, mora da je svestan svoje uključenosti u jedan prevashodno *kulturni čin*, u kome, kako to naglašava Lajons, stepen prevodivosti zavisi od mere u kojoj se kulture preklapaju (Lyons, 1981).

Prepreke, zahtevi, trendovi...

Što je razlika među kulturama i jezicima veća, prevodiocima je teže da svoj posao obave kvalitetno. Najmanji izazov tu svakako predstavljaju naslovi filmova koje uopšte ne treba prevoditi, kao što su: *21 gram*, *Armageddon*, *Dogma*, *Dracula*, *Gladiator*, *Metro*, *Taxi*, *Titanic*, *Utopia*; isto važi i za naslove u formi vlastitih imena – *Alexander*, *Arsene Lupin*, *Cleopatra*, *Lolita*, *Malena*, *Miranda*, *Rocky*, ili imena država, gradova, geografskih pojmova i različitih objekata – *Australia*, *Casablanca*, *Pearl Harbor*, *Sahara*, *Stalingrad*, *Apolo 13*... Broj ovakvih primera, međutim, sasvim je beznačajan u odnosu na situacije u kojima prevodioci moraju da primene sve svoje znanje, svu domišljatost i iskustvo.

U prevodilačkom radu čest je susret s neprevodivim formama kao što su: idiomi (*The Dark Horse*), primeri slenga (*Friends with Benefits*, *The Hurt Locker*, *Zero Dark Thirty*), igre reči (*Miss Con-*

ception), polisemični izrazi (*Collateral*), gramatičke partije koje postoje u izvornom jeziku ali ne i u jeziku na koji treba prevesti. Vrlo ubedljiv primer koji oslikava ovu teškoću predstavlja nepodudarnost značenja i upotrebe predloga u engleskom i srpskom jeziku (M. Đorđević, 2013), a velike muke donosi prisustvo ili odsustvo tj. izostavljanje određenog ili neodređenog člana, koji kao gramatička pojava ne postoji u srpskom jeziku, tako da su prevodioci prinuđeni da koriste razne reči i/ili konstrukcije kako bi dočarali suštinu poruke. Snažan primer gramatičke prepreke je i odsustvo roda u engleskom, tako da reč ne mora nužno da odredi pol osobe. Tako je romantična komedija *Made of Honor*, s Patrikom Dempsijem u ulozi „kume”, morala da bude prevedena *Kako ukrasti mladu*, pošto u srpskom ne postoji neutralni oblik kojim bi se mogao izbeći rod, već smo primorani da dodamo nastavak kojim ćemo ga odrediti. Ovakve prepreke nije nimalo jednostavno prebroditi, a jasno je da je to ponekad i skoro ili sasvim nemoguće.

Ima situacija kada je naslove svih umetničkih dela, pa prema tome i filmova, potrebno izmeniti kako doslovan prevod ne bi izazvao nepoželjne asocijacije kod konzumenata. Svrha ovakvih promena je da se sačuva funkcija originala, uz potrebu da se on učini primamljivijim. Tako je *A Gun for Sale* (*oružje na prodaju*) prevedeno na srpski kao *Plaćeni ubica*; *Beyond This Place* (*dalje od ovog mesta*) – *Povratak u život*; *Scent of Danger* (*miris opasnosti*) – *Trostruka pravda*; *The Borrowers* – *Mali kućni ljudi*, a naslov šlagera *Devil Woman* (*đavolska/vražja/demonska žena*) kao *Kobna žena* (Hlebec, 2009: 141).

Osim same strukture jezika kao izvora prevodilačkih teškoća, veliki značaj često poprima i željeni *komercijalni efekat* koji zahteva da se naslov učini primamljivim za gledaoce. Ivan Karl, bivši urednik filmskog i serijskog programa RTS (Anđelković, 2010), ističe da je za prevod naslova filma komercijalni efekat najvažniji kad treba iskoristiti popularnost nekog poznatog ranijeg ostvarenja. Tako je, primera radi, naslov filma *Eraser* (1996), s Arnoldom Švarcenegerom u glavnoj ulozi, umesto logičnog *Brisač* dobio prevodni termin *Likvidator* po uzoru na prethodno proslavljenog *Terminatora*. Ista logika primenjena je na naslov *Runaway Bride* (1999; glavne uloge: Džulija Roberts i Ričard Gir) – umesto *Odbegla mlada*, preveden je kao *Zgodna mlada*, ugledanjem na naslov

ranijeg hita slavnog glumačkog para *Pretty Woman – Zgodna žena*. Po uzoru na *Kelijeve junake*, film *Ned Kelly* (2003; glavna uloga: Hit Ledžer) nazvan je *Kelijeva banda*, dok se u drugim zemljama on prikazuje pod naslovom *Ned Keli*.

Moda i trendovi su pojam i pojava karakteristični za sve oblasti života, pa i za prevođenje. Autori i prevodioci su uvek pratili aktuelnosti određenog doba, pa se po načinu na koji su neki naslovi prevedeni tačno može raspoznati u kom su periodu nastali. Važeći tokovi se uvek odnose i na stvaranje originala i na prevode naslova. Devedesetih godina prošlog veka izuzetno često je moglo da se nađe da se u adaptacijama klasičnih dela u naslovima pominju njihovi autori – kao u *Bram Stoker's Dracula* (1992), *Marry Shelley's Frankenstein* (1994), *William Shakespeare's Romeo + Juliet* (1996) i u mnogim drugim primerima.

Sedamdesete i osamdesete godine bi se mogle okarakterisati kao „doba slobodnih prevoda”. Tada je vladala težnja da se naslov po svaku cenu približi publici, čak i kada za to nije bilo preke potrebe. Tako je naslov *Kelly's Heroes* (1970) bio preveden kao *Zlato za odvažne*, *Alien* (1979) kao *Osmi putnik*, *Moonraker* (1979) s *Operacija Svemir*, a film *48 Hrs.* (1982) kao *Zavera u San Francisku*. Nasuprot tome, u današnje vreme na delu je manir neopravdanog ostavljanja naslova u originalu, sve i kada postoji mogućnost da se on valjano prevede. Razlog za to je rastuća popularnost engleskog, koji ubedljivo preuzima status „globalnog jezika” (Crystal, 2003), a koji pošto-poto koriste i oni koji ga ne poznaju dovoljno. Tako se *Tomb Raiders* (s već postojećim prevodom *Pljačkaši grobnica*) usled pogrešnog izgovora izokrene u *Tomb Riders*, što u stvari znači *Jahači grobnica*. Umesto *Star Trek* javlja se pogrešno *Star Track*, samo da bi se zaobišao prevod *Zvezdane staze*. Publika se često zgražava nad tobože prevedenim, ili nevešto prenetim naslovima koji samo pokazuju nečije nepostojeće znanje engleskog jezika.

Metode prevođenja

Proces prevođenja naslova razlikuje se od prevođenja ostalih tipova teksta samim time što se obim koji treba prevesti sastoji od jedne do svega nekoliko reči. Od svih metoda koje u svojim klasifikacijama izlažu Njumark (Newmark, 1999) i Mona Bejker (Baker, 2006), pri pre-

vođenju naslova, po prirodi stvari, najzastupljeniji su: *bukvalan prevod* (*literal translation*) – postupak za pretvaranje gramatičkih konstrukcija izvornog jezika u najpribližnije ekvivalente prevodnog cilja u kom se leksičke jedinice prevode zasebno i van konteksta; *adaptacija* (*adaptation*) – verovatno „najslobodniji” vid prevođenja, pri kom prevodilac odstupa od pravila u meri potrebnoj da se prenesu značenje, atmosfera, opšti i specifičan ton; *slobodan prevod* (*free translation, intralingual translation*) – manje-više slobodna reprodukcija, na neki način parafraziranje originalnog teksta u formi za koju prevodilac misli da je najprikladnija; *idiomatsko prevođenje* (*idiomatic translation*) – način da se reprodukuje poruka originala bez prenošenja njegove forme što prevodiocu omogućava da prevod učini prirodnijim.

U slučaju naslova, prvenstveno se gradacijski određuje koliko je prevod dosledan originalu, odnosno koliko od njega odstupa. Jasno je da se u procesu prevođenja tu često krše sva pravila samo da bi naslov zvučao što upečatljivije i primamljivije i da bi tako izazvao znatiželju publike (M. Jovanović, 1985).

Zadatak i uloga prevodioca

Na prevodiocu je velika odgovornost da odabere prevod naslova pod kojim će se film verovatno zauvek prikazivati. Kako je film zabava za široke mase (Kolev, 2012), predmet posebne pažnje tu moraju da su: ciljna grupa (adolescenti, stariji ljudi, ženska populacija,...), žanr filma, shvatanje namere režisera (da li naslov treba da otkrije nešto o radnji filma ili ne), uz istovremeno poštovanje pravila da treba ostati što dosledniji originalu. Prevodilac mora da pruži naslov koji je upečatljiv, lak za pamćenje, ponekad i intrigantan, što je sveukupno težak zadatak, polazeći makar samo od jezičkih teškoća.

Osnovni preduslov za uspešno prevođenje svakako je dobro znanje oba uključena jezika, pri čemu su pravilan odnos prema sopstvenom jeziku i ispravnost njegovog korišćenja (S. Jovanović, 2015: 221) neophodni za kretanje u proces „premošćivanja jezičkih granica“ (Bugarski, 2009).

Osim poznavanja jezika, od prevodioca se očekuje i da poseduje lične osobine kao što su kreativnost, snalažljivost, domišljatost,

svestranost, opšte obrazovanje na zavidnom nivou, a iz svega toga proisteći će kompetencije za analiziranje i interpretaciju polaznog teksta i shvatanje kulturom označenih nijansi – ‘Dobar prevodilac je senzibilan za razlike u poimanjima kulturoloških pojmova, proisteklih iz neke specifične kulture’ (Stakić i Tanjga-Vidović, 2013: 214).

Pri prevođenju bilo koje vrste prvi zadatak jeste prenošenje informacije, to jest značenja originala, gde, po Leviju (Levi, 1983: 25), ‘prevodilac dešifruje informaciju originalnog pisca sadržanu u tekstu njegovog djela’ i to u tri podjednako važne faze:

Shvatanje originala – početna faza prevođenja naslova, u ovom slučaju naslova filma, podrazumeva gledanje filma radi potpunog razumevanja radnje, njene istorijske i kulturne pozadine. Kao osnovni uzrok grešaka u prevodu navodi se ‘... to što se prvo prevodi naslov, a zatim delo, iako bi trebalo da bude obrnuto: da se prevodilac prvo detaljno upozna s tekstom, prevede ga u celosti, a tek onda da prevede i naslov’ (Zobenica, 2013: 30). Proizvoljno ponuđen prevod može biti kobna greška, kao u primeru naslova filma *Perfect Stranger*, koji je umesto s *Potpuni stranac* preveden sa *Savršeni stranac*;

Interpretacija originala – adekvatno prenošenje stilskog i pragmatičkog aspekta naslova iziskuje i dobru upućenost u kontekst, to jest u kulturne, istorijske i društvenopolitičke prilike u kojima je filmsko ostvarenje nastalo. Ova presudna faza sledi gledanju filma i podrazumeva tumačenje *smisla* naslova, odnosno obavljanje temeljnog istraživanja kako bi se došlo do právog značenja. Težina interpretacije zavisi od tipa naslova – što je on složeniji prevodilac će imati više teškoća pri tumačenju.

U fazi interpretacije prevodilac se susreće sa tri mogućnosti. Naslov filma moguće je lako interpretirati kada on u sebi ne nosi nikakva skrivena značenja. Na primer, pošto se odgleda film *Saving Private Ryan*, radnja filma s ratnom tematikom vodi ka tome da će se naslov prevesti metodom bukvalnog prevođenja: *Spasavanje redova Rajana*. Drugi slučaj predstavljaju naslovi čije značenje nije teško rastumačiti, ali problem nastaje kada ne postoji odgovarajući ekvivalent u ciljnom jeziku. Iz naslova romantične komedije *The Other Woman* jasno je da se *the other woman* odnosi na *ljubavnicu*, ali direktan ekvivalent bi u ovom slučaju zvučao neprikladno, tako da je potrebno pronaći drugo

rešenje. Treću, najsloženiju varijantu čine izrazi koji su specifični za kulturu izvornog jezika. Oni nose skriveno značenje, pa je potrebno dodatno istražiti njihov smisao – neophodno je pronaći, često i izmisliti ekvivalent za frazu koja u jeziku cilju ne postoji. Ubedljivi primeri ove vrste su idiomi uzeti za naslov. Naslov *Paint Your Wagon* (*Svi za Eldorado*) jeste idiom čije značenje nije lako dokučiti jer se retko koristi, uglavnom kao lokalni izraz. Ovakvi slučajevi dokazuju tvrdnju Bugarskog (1986) da prevođenje nije samo međujezička već i međukulturna operacija.

Fazi *interpretacije* mora se pristupiti s krajnjom ozbiljnošću da bi se izbegla opasnost da loše prevedeni naslovi zauvek ostanu deo kulturne baštine jednog naroda, pošto im „faktor tradicije” obezbeđuje trajnost i ne daje prostora za naknadnu ispravku koliko god ona bila jezički korektna. Naslov se ne može prevesti bez razumevanja dela i bez saznanja o odnosu naslova i dela, bez poznavanja principa na kojima je zasnovano imenovanje dela čiji se naslov prevodi (M. Jovanović, 1985: 26);

Preizražavanje (prestilizacija) originala – poslednja faza u procesu prevođenja donosi prevodiocu zadatak da smisao otkriven u fazi interpretacije pretoči u reči ciljnog jezika. Zahtevnost ovog poslednjeg koraka prevodiočevog zadatka zavisi od vrste naslova koja određuje traganje za pogodnim ekvivalentom na leksičkom nivou. Pri tom „[prevodilac] se po pravilu ne sme naći samo u poziciji da *prevede* reč, već kao i autor da je u jeziku prevoda *odabere* i upotrebi u onom njenom značenju i obliku koji potpuno ili bar približno potpuno odgovara datoj konkretnoj situaciji na koju se odnosi iskaz“ (S. Jovanović, 2008: 43).

Pri odabiru pogodnog prevoda, prevodilac ne samo da mora da se opredeli za zadovoljavajući ekvivalent, već i da ustanovi ciljnu grupu kojoj je prevod namenjen, u najširem smislu – „primaoci su ne samo oni kojima je autor poruku namenio, već svi koji tekst pročitaju“ (Vidić, 2013: 110). On mora da se stavi na mesto gledaoca jer „prevodilac koji ne bi vodio računa o primaocu izložio bi se opasnosti da njegov prevod ne čitaju ili ga čitaju s negodovanjem i nerazumevanjem“ (Hlebec, 2009: 68). Naravno, postoje i slučajevi kada jezički korektan prevod vrlo malo znači konzumentu, što dodatno komplikuje položaj prevodioca – „valjalo bi da prevodilac, okrećući se ka svom primaocu, predvidi i takve momente kao što je: da li je njegov čitalac spreman da

uloži napor i potraži nepoznatu reč u rečniku ili enciklopediji i, uopšte koliko je otvoren da prihvata njemu strane podatke“ (Hlebec, 2009: 67). To znači da je nekad prosto neophodno iznaći i neko drugo rešenje za koje se smatra da će biti lakše prihvatljivo većem broju očekivanih gledalaca.

Prevod naslova treba da je dosledan original, ali i uz poštovanje opredeljenja režisera – naslov mora da odaje onoliko podataka koliko je autor zamislio. Teškoća je u tome što sredstva koja prevodni jezik poseduje nisu uvek dovoljna da se iznese prava poruka, ali je istina i to da prevodioci ponekad daju sebi previše slobode, pa bez potrebe skoro i preinače naslov. To se dogodilo s filmom *48 Hrs.* koji je svojevremeno prikazivan pod nazivom *Zavera u San Francisku*. Prevodilac je, u stvari, otkrio podatke koje sâm reditelj nije želeo da pruži unapred. U slučaju filma *Kelly's Heroes* naslov je preveden kao *Zlato za odvažne*, što odaje bitnu činjenicu da će heroji doći do zlata i tako kviri doživljaj filma koji je autor publici poželeo.

Kad je reč o prevazilaženju jezičkih barijera, naslovi koji ne iziskuju temeljna istraživanja i iscrpna konsultovanja rečnika i stručne literature u suštini su retkost, dok je odsustvo kulturnih i leksičkih ekvivalenata jedna od najvećih – „leksički problemi, koji nastaju usled nepodudarnosti u rečnicima dvaju jezika, često potiču od pojmova specifičnih za jednu zajednicu i nepoznatih u drugoj“ (Bugarski, 2009: 95). Najčešći problem predstavljaju naslovi u vidu idioma, slengovskog izražavanja, žargonizama i drugih izraza koji su tipični za kulturu zemlje iz koje potiču. Ali „[...] zadatak je prevodioca da prenese idejno-estetski sadržaj, a tekst je samo nosilac toga sadržaja. Sâm tekst uslovljen je jezikom na kojem je djelo stvoreno, i stoga se pri prevođenju mnogo šta mora izraziti drugačijim sredstvima, koja su svojstvena drugom jeziku“ (Levi, 1983: 28–29). Postoji, dakle, opravdanje kada prevodioci koriste leksički sadržaj koji nema veze sa originalom, a pri tome im se, zavisno od naslova, nude dve mogućnosti. Ukoliko za originalnu frazu postoji pogodan prevodni ekvivalent koji egzaktno prenosi njeno značenje opravdano je iskoristiti ga. Film *A Million Ways to Die in the West* preveden je srpskim izrazom *Ko preživi, pričaće*, koji je poruci naslova mnogo bliži od doslovnog prevoda *Milion načina da se umre na Zapadu*. Druga mogućnost je davanje slobodnog prevoda, potpuno opravdanog

u slučajevima kada za dati izraz ne postoji direktan ekvivalent u jeziku cilju. Kao primer ponovo služi čuveni *Paint Your Wagon*, preveden kao *Svi za Eldorado*, što izražava suštinu idiomatskog izraza u originalu.

Prevođenje najviše komplikuju polisemični izrazi za koje ne postoji ekvivalent u jeziku cilju; ponekad stvarno nije moguće preneti sva značenja, odnosno pronaći ekvivalent koji objedinjuje sva značenja naslova u originalu. U tom slučaju prevodilac mora da odluči koje *intencije* naslova će zadržati, a koje odbaciti, jer „intencije zapravo čine značenje koje se pripisuje određenom tekstu, nezavisno od stvarnih namera, osećanja i želja pošiljaoca“ (Hlebec, 2009: 14).

Inventivnost prevodioca

U nameri da približe naslov publici i pruže adekvatnu zamenu za original, prevodioci su prinuđeni da se snalaze na razne načine. Rešenja za koja se opredeljuju variraju od klasičnijih do vrlo domišljatih. Ponekad zamene mogu da budu vrlo kreativne jer postoje prevodi u kojima se prevodilac dosetio odgovarajućeg izraza ili poslovice čije značenje odgovara originalnom naslovu. Na primer, film *A Million Ways to Die in the West* preveden je izrazom *Ko preživi pričaće*. Ovaj prevod u sebi ne sadrži nijednu reč iz originala, ali savršeno prenosi njegov smisao. Postoje i slučajevi kada maternji jezik prevodioca omogućava da se iskoristi prevod koji zvuči gotovo bolje od originala. Verovatno najpoznatiji primer ove vrste je *Prohujalo s vihorom*, za *Gone with the Wind*.

Osim domišljatosti u jezičkom smislu, prevodioci koriste i druge tehnike kada imaju teškoća s adaptacijom naslova. Tako se ponekad odlučuju na smelije korake poput preuzimanja radnog naslova filma ili, čak, preuzimanja rešenja prevodilaca iz drugih zemalja. Kada prevodioci imaju teškoća s prilagođavanjem naslova srpskom jeziku zato što za njega ne postoji adekvatna zamena, ponekad preuzimaju takozvani *working title* to jest radni naslov filma. Radni naslov je privremeni naziv koji se daje filmu u toku snimanja i to iz dva razloga. On može predstavljati provobitnu verziju naslova koja kasnije biva zamenjena jer se došlo do novog, boljeg rešenja. Drugi daleko zastupljeniji razlog jeste otklanjanje pažnje konkurencije. Režiseri namerno daju filmu nezanimljive naslove kako bi konkurencija stekla utisak da nije reč o nekom

velikom projektu ili kako bi se snimanje odvijalo u tajnosti. Zbog toga je radni naslov popularnog filma *Avengers* glasio *Group Hug*, *Batman Begins* je sniman pod nazivom *Rory's First Kiss*, a radna verzija *Harija Potera i dvorane tajni* bila je *Incident on 57' Street*. Postoje i slučajevi kad se radni naslov ne razlikuje značajno od originala samo što i najmanja razlika može predstavljati veliku olakšicu prevodiocima. Na primer radni naziv filma *The Man from U.N.C.L.E.* je *Code U.N.C.L.E.* što je našim prevodiocima bilo znatno lakše za prevod od originalne verzije –iskoristili su radnu verziju i preveli je kao *Šifra U.N.C.L.E.* A u slučaju da nijedna druga dovitljivost ne pomaže preuzimaju se rešenja prevodilaca iz drugih zemalja. Tako je svojevremeno preuzet naslov *Osmi putnik* za čuveni film *Alien*.

Kompleksnost zadatka i uloge prevodioca ogleda se u činjenici da poznavanje izvornika i prevodnog jezika nije dovoljan preduslov za uspeh. Prevodilac treba da je nadasve „psiholog” koji će s lakoćom dopreti do svesti publike jer, kao i sâm film, njegov prevod treba da ostavi publiku bez daha i prikovanu uz ekran. On mora da je dobar lingvista, ali i svestrana ličnost koja poseduje zavidna znanja iz raznih oblasti, široku kulturu i opštu obaveštenost, uz makar elementarnu nadarenost i sklonost.

Primeri

Uz već pomenute kvalitetne prevode poput *Ko preživi pričaće* za *A Million Ways to Die in the West*, ili *Prohujalo s vihorom* za *Gone with the Wind*, treba istaći činjenicu da su srpski prevodioci filmskih ostvarenja ostavili još sjajnih primera dočaravanja značenja i poruka naslova: *Umri muški* za *Die Hard*, *Petparačke priče* za *Pulp Fiction*, *Goli u sedlu* za *Easy Rider*, *Duhovi u nama* za *The Others...* dok bi jedno od najslobodnijih ali svakako i najkreativnijih rešenja bilo *Ko krije leš u kanti za otpatke?* kao prevod originalnog *Men at Work*. Reč je o komediji o dva đubretara koji u kanti za smeće otkrivaju telo gradonačelnika. Uplašeni da bi mogli da budu dovedeni u vezu sa ubistvom, oni odlučuju da sakriju leš dok sami ne razreše zamršeni slučaj. U pitanju je urnebesna komedija, a ovako formulisan naslov odmah i odaje utisak da je u pitanju niz prepletenih smešnih dogodovština. Pri tome u na-

slovu nema netačnosti, jer „posao” glavnih junaka i jeste da otkriju ko je sakrio leš u kanti za smeće. Ponuđeni naslov odmah privlači pažnju i svakako je neuporedivo uspeliiji nego sasvim neinventivno sročeno *Zaposleni muškarci* ili, recimo, *Muškarci na poslu*.

Mnogo je veći, nažalost, broj primera prevoda naslova koji govore o krajnjem neznanju, nestručnosti ili nestrpljivosti prevodilaca. Potpuni promašaj nastaje kad se prevodilac ne potruži da istraži suštinsko značenje određenog naslova, naročito onda kada uopšte ne poznaje oblast kojom se predmetni film bavi, mada ima i situacija kad prevodilac shvati poruku originala ali pribegne rešenju koje se u suštini kosi sa zdravim poimanjem, kao što je u primeru prevoda *U svemiru i okolini* za *Across the Universe*.

Perfect Stranger je film koji se na repertoarima i u najavama programa pojavljuje pod prevodnim naslovom *Savršeni stranac*, što je potpuni promašaj jednostavno usled činjenice da se prevodilac zaleteo – nije se potrudio da proveri moguća značenja prideva *perfect* za koji će svaki iole kvalitetan rečnik da ponudi *savršen*, ali i *potpun*. Reč je, dakle, o nekom ko je *Potpuni stranac*.

Film s ratnom tematikom *The Last Drop* kod nas je dobio naslov *Poslednja kap* što je tipičan primer činjenice da se prevodilac u svom neznanju nije potrudio da shvati suštinu filma ili ga, čak, nije ni pogledao. Reč *drop* ima veoma mnogo različitih značenja, javlja se kao imenica i kao glagol, kao deo velikog broja fraznih glagolskih kombinacija i idiomatskih izraza. Naravno, nije se trebalo povesti za značenjem koje je prvonavedeno u rečniku, koje se nauči „još u trećem osnovne”. U filmu je reč o operaciji spuštanja jedinica iz vazduha u cilju priređivanja iznenađenja neprijatelju. Recimo – *Poslednji desant*.

Moonraker, jedan od kulturnih filmova o slavnom tajnom agentu Džejsmu Bondu, u najavama naših televizijskih programa javlja se pod naslovom *Operacija Svemir*. Prevodiocu, naravno, nije bilo zgodno da kaže „Mesečev grabuljar”, ali činjenica jeste da se radnja filma uopšte ne odvija u svemiru niti predmetna operacija ima veze sa svemirom. Da je ponuđeni prevod bez ikakvog smisla i logike – mišljenje je koje iznosi i Ivan Karl, nekadašnji urednik filmskog i serijskog programa RTS (Anđelković, 2010, para. 16).

Naslov filma *Friends with Benefits* preveden je krajnje pogrešno i neuspelo kao *Prijatelji s povlasticama*. Reč je o bukvalnom prevodu koji ne zvuči prirodno i ne pomaže ni da se nasluti suština. Mnogo bi bilo bolje da je prevodilac odgledao (i shvatio) film, pa bi se možda i dosetio formulacije *Veza bez obaveza*, na primer, ili *Samo drugarski*.

Idiocracy je komedija, fikcija i avantura čiji naslov je ipak najbolje ostaviti u formi *Idiokratija*, po analogiji s *demokratija*, *birokratija*, *aristokratija*... Prevodilac je možda želeo da izbegne reč koja nije srpska, ali je načinio neoprostiv promašaj odlučujući se za *Idioti budućnosti*, što je neadekvatno, sasvim netačno i bez razloga pežorativno tako da izaziva potpuno pogrešne asocijacije.

Mnogo je primera lošeg, nepromišljenog, neuko i brzopleto formulisanog. Najave televizijskih programa, repertoari malobrojnih postojećih bioskopa, tekstovi o filmovima naročito u poslednje vreme pružaju sve veći broj primera potpunih promašaja u prevodenju naslova, materijal koji nikako ne bi smeo da se nudi publici odnosno opštoj kulturnoj javnosti, posebno mladima.

Zaključak

Film je moćna potreba koja popunjava mnoge praznine u ljudskoj svakodnevnici. Odavno je postao neizostavni začim običnog dana, bēg od problema i umora koji prati savremenog čoveka, bez obzira na to koliko godina on ima i čime se bavi. Da se cela ta magija ne bi kvarila, potrebno je pružiti publici i ispravan prevod koji potvrđuje misiju filma. Prilikom snimanja priprema se mnogo materijala, to jest scena od kojih na kraju reditelj uklapa najuspelije. Upravo takav način rada prevodiocima mora biti glavna smernica kada se bave ovim poslom. Svakom građaninu potrebna je prava i tačna informacija kroz naslov filma koji se nudi na nekom programu ili repertoaru. On treba da privuče i zapleni pažnju, a nikako da zavede ili odbije netačnim, nejasnim i nevestim rešenjem.

Svrha ovog rada je da ukaže na činjenicu da se pogrešno prevedeni filmski naslovi prekomerno javljaju u najavama programa, u bioskopskim repertoarima i u literaturi vezanoj za film. Istina je da nije jednostavno biti uspešan prevodilac jer to zahteva mnogo truda, rada, često i neprospavanih noći da bi se posao uspešno obavio. U novinama

možda ponekad osvane kratak članak s nekoliko šturih redova pohvale za rad koji je trajao danima ili mesecima. U Srbiji društvo nema sluha da oseti taj trud i da ga nagradi kako dolikuje, pa se i ne treba čuditi pred činjenicom da se mali broj ljudi opredeljuje za ovaj posao.

Prevodioci ne mogu sâmi da poprave situaciju u kojoj se nalaze, neophodna im je podrška kulturne javnosti i države. Upravo država treba da uredi ovu oblast koja uopšte nije marginalna jer prevodioci treba da budu nosioci i prenosioci znanja i kulture, činioci koji neposredno utiču na obrazovanje mladih generacija.

Zasad – javnost je preplavljena netačnim prevodima koje niko ne proverava, pa taj posao obavljaju amateri, ljudi bez potrebnog znanja, zvanja i iskustva. Oni su jeftina radna snaga, pa su kao takvi traženiji. Nema praktično nikakve kontrole, tako da je posao profesionalnog prevodioca ozbiljno ugrožen. Podrška prevodiocima mogla bi da potekne, pre svega, od profesora, znalaca stranih jezika koji vrlo dobro shvataju koliko je ovaj posao ozbiljan i težak. Svaka pomoć zrelih i odgovornih ljudi i svih onih koji imaju kvalifikovanog dodira sa stranim jezicima mogla bi – korak po korak – da dovede do promena.

Literatura

Anđelković, S. (2010). 'Prevedeni prevodi prevodilaca', b92. Preuzeto 28. aprila 2016. sa: http://www.b92.net/kultura/moj_ugao.php?nav_id=425298

Avalić, G. (2015). 'Ko je, bre, prevodio ove filmove', Blic online. Preuzeto 20. februara 2016 sa: <http://www.blic.rs/zabava/vesti/ko-ie-bre-prevodio-ove-filmove/yhk3z3g>

Baker, M. (2006). *In Other Words – A coursebook on translation*. London: Routledge.

Bugarski, R. (1986). *Lingvistika u primeni*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Bugarski, R. (2009). *Uvod u opštu lingvistiku*. Beograd: Čigoja štampa.

Crystal, D. (2003). *English as a Global Language*. (2nd ed.) New York: Cambridge University Press.

Đorđević, M. (2013). Typical Difficulties with English Prepositions for Serbian Learners. *Civitas* 5, 24–34. Novi Sad: Fakultet za pravne i poslovne studije „Dr Lazar Vrkatić”.

- Hlebec, B. (2009). *Opšta načela prevođenja*. Beograd: Beogradska knjiga.
- Jovanović, M. (1985). O prevođenju naslova. *Prevodilac* 2/85, 23–35. Beograd: Udruženje naučnih i stručnih prevodilaca Srbije.
- Jovanović, S. (2008). *Književnost i reč u jeziku*. Beograd: Univerzitet Braća Karić.
- Jovanović, S. (2015). Prevođenje jednokratno primenjenih leksičkih kreacija – kretanje neugaženom stazom. U: Zbornik *Kultura u ogledalu jezika i književnosti*, 220–234. Beograd: Fakultet za strane jezike Univerziteta Alfa BK.
- Klajn, I. (2012). *Bušenje jezika*. Novi Sad: Prometej.
- Kolev, D. (2012). Kultura kao sredstvo i prostor psihološke manipulacije. *Civitas* 4, 49–61. Novi Sad: Fakultet za pravne i poslovne studije „Dr Lazar Vrkatić”.
- Levi, J. (1983). *Umjetnost prevođenja* (Sa češkog preveo dr Bogdan Dabić.). Sarajevo: Svjetlost.
- Lyons, J. (1981). *Language and Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mičević, I. (2011). 'Sumnjivo znanje prevodilaca u Srbiji', *Večernje novosti online*. Preuzeto sa: <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:352298-Sumnjivo-znanje-prevodilaca-u-Srbiji>
- Mičević, I. (2016, januar). Trčanje za prevodima. *Novosti*, str. 7.
- Newmark, P. (1999). *A Textbook of Translation*. London: Longman, Pearson Education.
- Prčić, T. (2011). *Engleski u srpskom*. Novi sad: Filozofski fakultet.
- Stakić, R. & Tanjga Vidović, K. (2013). Analiza prevoda kulturoloških pojmova (kulturema) u romanu *Ansichten Eines Clowns*. *Filolog*, 8. doi: 10.7251/fi 11308274s
- Šnajder, S. (2008). *1001 film koji moraš da vidiš pre nego što umreš*. (S engleskog preveo Boris Todorović.) Beograd: Filip Višnjić.
- Venuti, L. (1998). *The Scandals of Translation: towards an ethics of difference*. London and New York: Routledge.
- Vidić, M. J. (2013). Prevod stručnog i naučnog teksta u svetlu interpretativne teorije prevođenja. *Komunikacija i kultura online*, 4. Preuzeto sa: <http://www.komunika-cijaikultura.org/KK4/KK4Vidic.pdf>
- Zobenica, N. (2013). Prevođenje naslova i međunaslova u romanu *Limeni doboš* Gintera Grasa. *Filolog*, 7. doi: 10.7251/FIL1307030Z

Summary

TRANSLATOR'S TASKS AND ACTIONS IN DOING TRANSLATIONS OF FILM TITLES

SUMMARY: This paper starts from the fact that the process of doing translations of titles does not differ much from what one does when translating other language units, at least when mental operations in the translator's mind are concerned. What does make a difference, however, is seen in the concrete approach, which places special emphasis on stylistic and pragmatic aspects. The choice itself of syntactic and semantic equivalents is seldom sufficient for a title to convey the effect produced by the original phrasing. Doing translations of titles does not allow for linear sequencing of certain actions, rather prescribing the unwritten rules instead, the ones that seem to be chaotic at first sight, however the true task being to bring system to that chaos in order to produce an accountable outcome of the whole process. Numerous are the factors interwoven in their immediate influences on the translation offered, and the translator must be aware of all of such, exerting an effort to organize them and bring them to harmony. Out of the struggle to overcome lexical obstacles, after all the striving to produce the expected additional effect enhancing the film promotion, out of the need to have a translation accorded to the period of the exact film production, there appear successful creations, titles in translations that need some polishing, as well as those featuring obvious mistakes. Unfortunately, there are also mistranslations deserving to be labelled total failures, and the genuine mission of this work is to point to the fact that there are too many of such in media programme announcements, in lists of cinema repertoires, also in film related publications.

KEY WORDS: *film title, translator, translation, mistranslations, total failures.*